

(/)

 (/)> 15-1600 årene, renæssancen ([http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/15-1600-arene-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/15-1600-arene-renaessancen-33)

renaessancen-33)

> Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)> Anmeldelser (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Heksene og den perfekte hofmand

← Forrige artikel (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/15-1600-arene-renaessancen-33/heksejagt>)

Heksene og den perfekte hofmand

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 1032

Del artikel: **f** (<https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/15-1600-arene-renaessancen-33/heksene-og-den-perfekte-hofmand>) **t** (<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på <http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/15-1600-arene-renaessancen-33/heksene-og-den-perfekte-hofmand>) **in** (<http://www.linkedin.com/shareArticle?>

mini=true&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/15-1600-arene-renaessancen-33/heksene-og-den-perfekte-hofmand&title=)

Torben Bramming

Heksene og den perfekte hofmand: Albert Skeel og den magisk-religiøse renæssance

Kristeligt Dagblads Forlag. 2021. 299,95 kr. 328 sider

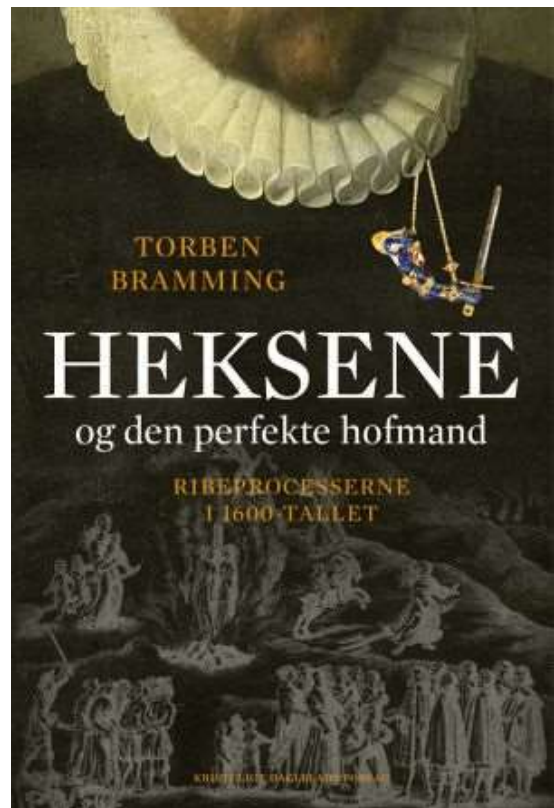
Af Maria Østerby Elleby, Ph.D.-stipendiat, Institut for Historie, Syddansk Universitet og Sydvestjyske Museer, og Louise Nyholm Kallestrup, lektor ved Institut for Historie, leder af Center for Middelalder- og Renæssancestudier, Syddansk Universitet

I bogen følges adelsmanden Albert Skeel (1572-1639), der var den siddende lensmand i Ribe under seks forskellige trolddomssager i byen. Han var en berejst og belæst herre, og bogen tager udgangspunkt i hans liv og virke i Ribe, som indgangen til at se nærmere på tidens trolddomstro.

Bogen er inddelt i tre dele. Første del tilegnes Albert Skeels liv og opvækst, anden del trolddomssagerne i Ribe og sidste del, som er ganske kort, er dedikeret trolddomsforfølgelsernes ophør.

Som formidlingspublikation er bogen en malerisk skildring af Ribe i starten af 1600-tallet, hvor læser let og levende kan forestille sig Albert Skeels by. Efter at have læst Brammings beskrivelse af Ribe, så kan man blot lukke øjnene og lade sig henføre til renæssancebyens gader, larm og dufte. Bogen er rig på fantasifulde beretninger og kuriøse fortællinger, men en af værkets svagheder er desværre, at der sjældent er henvisninger til, hvorfra diverse saftige detaljer oprinder. Dette efterlader læseren med mange ubesvarede spørgsmål til de interessante betragtninger, hvor det fremstår uklart, om der er tale om forfatterens egne gisninger og tolkninger, eller om det er anerkendte teorier i forskningen og kildemæssigt underbyggede informationer, som bliver præsenteret. Eksempelvis skildres Hovedengen i Ribe, hvorpå det beskrives, at der måske endnu var sørøverhoveder opsat på stager ved Albert Skeel og hustruen Berthes Friis' indtog i Ribe i 1601. Episoden med de afhuggede sørøverhoveder var dog noget, der angiveligt havde fundet sted i 1550'erne, så hvis hovederne var der endnu godt 50 år senere, så må de have været temmelig indtørrede. I et formidlingsværk, der læner sig op ad skønlitteraturen, er den slags et velkendt og acceptabel greb. Værket er imidlertid forsynet med fodnoter og det indikerer, at ærendet her mere end at fortælle en historie, der tager sit afsæt i faktiske personers liv.

Nærlæser man fodnoterne, så opdager man, at det ikke kun er kronologien i de kuriøse detaljer om sørøverhoveder, der volder besvær. Mange af fodnoterne har henvisninger til andre værker, end det virker til at være tiltænkt, og nogle gange henviser fodnoterne blot til forfatterens egne personlige observationer, som præsenteres som fakta uden kildehenvisninger. Eksempelvis fodnote 45, side 318, hvor det konstateres, at den adelige Jørgen Arenfeldt havde værket Heksehammeren i hånden som inspiration, da han forfulgte og dømte hekse på Djursland i 1686. En fantastisk spændende information, som ikke underbygges med nogle henvisninger, og som ikke er noget, der før er skrevet om. Der er heller ingen reference til Gustav Henningsens Heksejægeren på Rugård, 1991, som omhandler netop den omtale sag. Det virker derfor som om, at det er forfatterens egen analyse, hvilket

kunne have været ganske interessant at læse hans tanker bag. Det er nemlig ikke lykkedes danske hekseforskere at påvise, hvorvidt Heksehammeren har været brugt aktivt i de danske forfølgelser, og derfor ville en kildereference til Arenfeldts brug have været af stor værdi.

Bogen fremstår trods en flot og fængende forside, en god og læservenlig opdeling, og et forholdsvis flydende sprog, som en publikation, der med fordel kunne have haft godt af en mere grundig korrekturlæsning inden udgivelsen. Dette kunne have fanget nogle af de forkerte henvisninger, adskillige unødvendige gentagelser og hastige konklusioner. Ikke mindst kunne en sådan gennemlæsning have ryddet lidt ud i det til tider lige lovligt florissante sprog, som når det beskrives, at rygter blev kolporteret på skibsbroen på side 32. Den slags sjusk falder tilbage på forlaget.

Bogen syner af at have en underlæggende dagsorden om at rense kirkens navn, når det kommer til dens rolle i trolddomsforfølgelserne. Bramming gør en dyd ud af at omtale trolddomsforfølgelserne i det tidlige moderne Europa som en heksekult og som et heksevanvid. Samtidig bliver det gang på gang understreget, at det var den magisk-religiøse videnskab og ikke kirken, som var årsagen til denne galskab. Brammings grundpræmis for sit argument om, at kirken grundlæggende var imod, og ikke for, hekseforfølgelse, findes i hans fremhævelse af, at der ikke blev forfulgt hekse i middelalderen. Dette er en sandhed med modifikationer. Ganske rigtigt betegner man 1500-1600-tallet som værende hovedperioden for den europæiske hekseforfølgelse, men der er eksempler på trolddomssager i middelalderen. Desværre diskuteres det ikke nærmere, hvilke forskelle forfatteren egentlig ser imellem kirke, religion, teologi og præster. Desuden fremhæves kun de kritiske teologiske røster, mens det ignoreres, at dominikanermunken og inkvisitor Heinrich Kramer (forfatteren til Heksehammeren, som gentagende gange trækkes frem i bogen) var gejstlig, og at pave Innocens VIII havde givet tilladelse og sanktion til Heinrich Kramers arbejde som pavelig inkvisitor. Endda den protestantiske reformator Martin Luther selv opfordrede til, at man forfulgte troldfolk. Selv var han ikke bange for troldfolk, men han var til gengæld bange for Djævelen.

Hekse portrætteres i bredere fremstillinger stereotypet som kvinder og kun kvinder, og i Heksene og den perfekte hofmand er heksen ligeledes unuanceret fremstillet og kønnet som kvindeligt. Dermed er bogen med til at reproducere fortællingen om trolddomsforfølgelse som værende en jagt på kvinder. Selvom størstedelen (ca. 85%) af de trolddomsdømte folk i Europa var kvinder, så var der også mænd i blandt de forfulgte og henrettede. I Danmark var der flere mandlige trolddomstilfælde, herunder de to præster, Jens Hansen Rusk fra Vester Horne Herred, der blev brændt for trolddom i 1611, og Lauritz Hansen fra Fejøl, som blev frifundet for trolddomsanklage i 1665. Desuden var der også danske præster, der prædikede for trolddomsforfølgelse. Præst og forstander på Herlufsholm Johan Brunsmand fik udgivet bogen Køge Huskors i 1674, hvori der blev manet til agtpågivenhed overfor troldfolk, og deres meget virkelige kræfter. Bogen blev genoptrykt flere gange, og blev blandt andet benyttet af præsten Ole Bjørn i Thisted 1696-98, da han var primus motor bag retsforfølgelsen af flere mistænkte troldfolk i byen, da en gruppe unge kvinder angav at være besatte af Djævlene. Disse eksempler nævnes ikke med et ord i Brammings bog. Særligt sidstnævnte er en af de mest berømte sager i dansk trolddomshistorie, og det er en skam, at Bramming har undladt at inddrage den.

På bagsiden af bogen annonceres "forfatterens skelsættende pointe", hvor Torben Bramming gengiver Jens Christian V. Johansens teori fra Da Djævelen var ude om forsynstroen og bodskristendommen som de bagvedliggende årsager til trolddomsprocessernes ophør. Dette bliver desværre ikke foldet yderligere ud, ligesom trolddomsforskeres empirisk underbyggede forklaringer på ophøret, som begyndende urbanisering, magtcentralisering og besværliggjorte juridiske procesformer, ikke diskuteres. I stedet gentages det blot adskillige gange, at Jens Christian V. Johansen og den tyske Monica Neugebauer-Wölk er anerkendte forskere, og at deres fremsatte teori om bodskristendom er den mest sandsynlige som forklaringsmodel på trolddomsforfølgelsernes ophør. Dette er tydeligvis forfatterens egen holdning, og der tages ikke højde for, at netop Jens Christian V. Johansens argument var genstand for alvorlig kritik fra både Alex Wittendorf og Gustav Henningsen samtidig med værkets udgivelse i 1991 og aldrig har vundet indpas blandt historikere. Da Djævelen var ude er et af de danske trolddomshistoriske hovedværker, men i kraft af Johansens grundige og systematiske arbejde med at optælle og klassificere de nørrejyske processer og ikke på baggrund af hans forsynsforklaring.

”Man leder derfor i kilderne efter noget, der ligner ens egen opfattelse.” Sådan skriver Bramming henimod slutningen i sin bog på side 306 i en hård kritik af den etablerede forsknings, efter Brammings mening, helt forkerte billede af historien. Det er en skam, at forfatteren desværre virker til at have gjort netop selvsamme med denne ellers medrivende og velfortalte fortællings konklusion. Fokus på Anton Praetorius (1560-1613) og Johan Matthäus Meyfart (1590-1642) som toneangivne bodskristne er eksempelvis både spændende, og har potentiale til at uddybe diskussionen om religiøse strømninger og træde op til pietismens indflydelse på det danske samfund omkring 1700. Men tesen mangler flere argumenter, mere nuance og mindre direkte angreb på den etablerede forskning uden nogen ny data til at bakke sit syn op om, at ”opgøret med heksevanviddet er som allerede antydnet ikke et rationalistisk oplysningsprojekt”, som det står på side 295 i bogen.

Efter flere læsninger af Heksene og den perfekte hofmand, er konklusionen, at der er to måder, den kan anmeldes på: som en forskningspublikation baseret på kildestudier og med inddragelse og diskussion af forskningslitteratur, eller som en formidlingspublikation, der læner sig op ad det skønlitterære. I sidstnævnte er det tilladt at tage let på det kildemæssige belæg og diskussioner med den eksisterende forskning. Heksene og den perfekte hofmand bør ikke anmeldes som en forskningspublikation. Litteraturlisten kaldes ”udvalgt litteratur” og fremstår lidt tilfældig. Flere hovedværker om den danske trolddomshistorie er fraværende, og mange af de anførte værker er af ældre dato, uden at det argumenteres for hvorfor disse er medtaget og ikke nyere, mere opdaterede værker. Hverken etablerede forskere inden for feltet såsom Tyge Krogh, Alex Wittendorf, Gustav Henningsen eller Louise Nyholm Kallestrups hovedværker er medtaget, hvilket er en skam, da inddragelsen af disses konklusioner til diskussion kunne have nuanceret Brammings værk anseeligt, og højnet den historiefaglige kvalitet. Bogen er et værk, der gerne vil bevæge sig på kanten af forskningsgenren med sin opsætning, sit forsøg på fodnoter og kildehenvisninger, men som desværre ikke formår at løfte byrden. En historieinteresseret lægmand – eller en universitetsstuderende uden forhåndskendskab til emnet - vil næppe kunne gennemskue, hvorvidt de sidder med anerkendt forskning eller ej, når de sidder med denne bog i hænderne.

Anskuer man i stedet bogen som et populærvidenskabeligt værk, så er den et udmærket bud på en personskildring af Albert Skeels liv og levned, en spændende dramatisering af nogle af de ripensiske trolddomssager og af livet i Ribe by i starten af 1600-tallet. Forfatteren har flair for at inddrage sit publikum i sin medrivende fortælling, og bogen er trods fejl og mangler let læselig, og glimrende som formidlingspublikation.

[Historie-online.dk, den 24. august 2021]

← Forrige artikel (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/15-1600-arene-renaessancen-33/heksejagt>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

BIRK, LOV OG RET

(<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/15-1600-arene-renaessancen-33/birk-lov-og-ret>) (<http://www.historie-online.dk/boger/renaessancen-staender-og-haandvaerk>) (<http://www.historie-online.dk/boger/roskildefreden-1658-i-perspektiv>)